

SI 9 Sigtuna, Kv. Guldet 15

Litteratur: Th. Snædal Brink, Rapport till Riksantikvarieämbetet 7/12 1982 (ATA dnr 5697/82); Th. Snædal Brink¹, Runfynd 1982, i: Fornvännen 78 (1983), s. 229 ff.; B.Syse och S. Sten, Guldet Ett kvarter med medeltida kulturlager i Sigtuna. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer Rapport UV 1987:5, s. 20. K. Jonas Nordby, *Råd þat, If You Can!*, i: Futhark 3 (2013), s. 83.

Äldre avbildning: Snædal a.a. s. 230 f.

Signum i Samnordisk runtextdatabas: U Fv1983;229

Ett revben av nöt med runinskrift på två sidor påträffades vid arkeologisk undersökning år 1982 i kv. Guldet 15 (Ruta F2, lager 1. Fyndnummer 317). Revbenet framkom i det översta grävningsslaget (lager 1), som genom övriga fynd har daterats till 1100- eller 1200-tal (Syse & Sten 1987, s. 20). Revbenets längd är 132 mm, bredd 34 mm och tjocklek 10 mm. Runhöjd 20 mm (30 i).

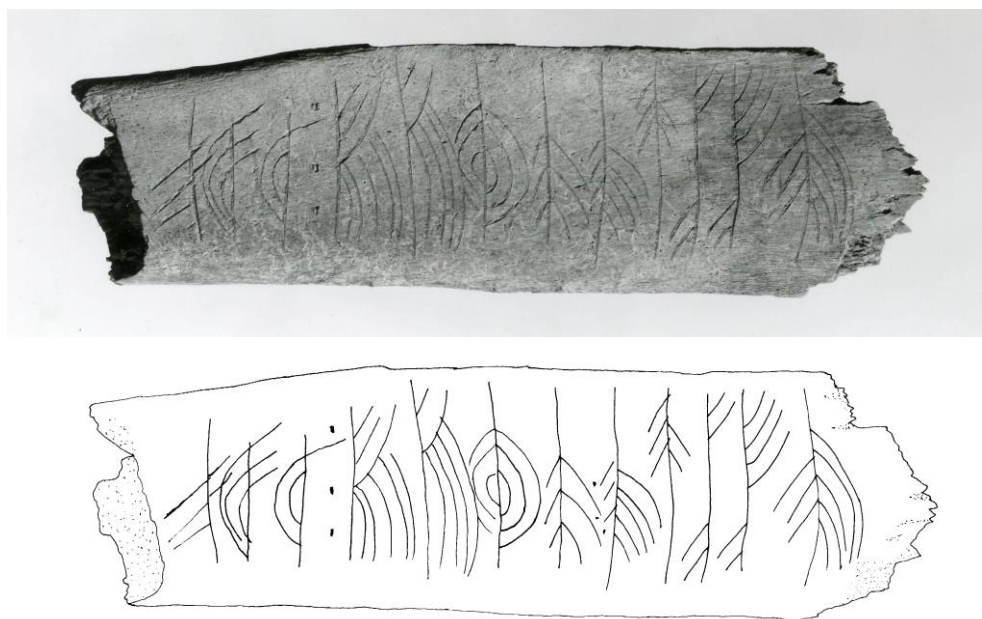

Fig. 1. Inskriften på sida A på runbenet SI 9 kv. Guldet 15. Foto Gabriel Hildebrand. Renritning A. Hildebrand.

Inskrift sida A med kvistrunor, läses från vänster:

... -:2 3:2 3:3 2:1 : 3:5 2:4 3:3 3:3 : 3:5 3:2 2:2 2:4 3:5

... - u þ h : r a þ þ : r u n a r

... *Rād þū rūnar!*

»... Tyd du runorna!«

¹ Initialerna har fallit bort i artikeln. Det ser därför ut som om detta avsnitt i Runfynd är skrivet av Jan Paul Strid.

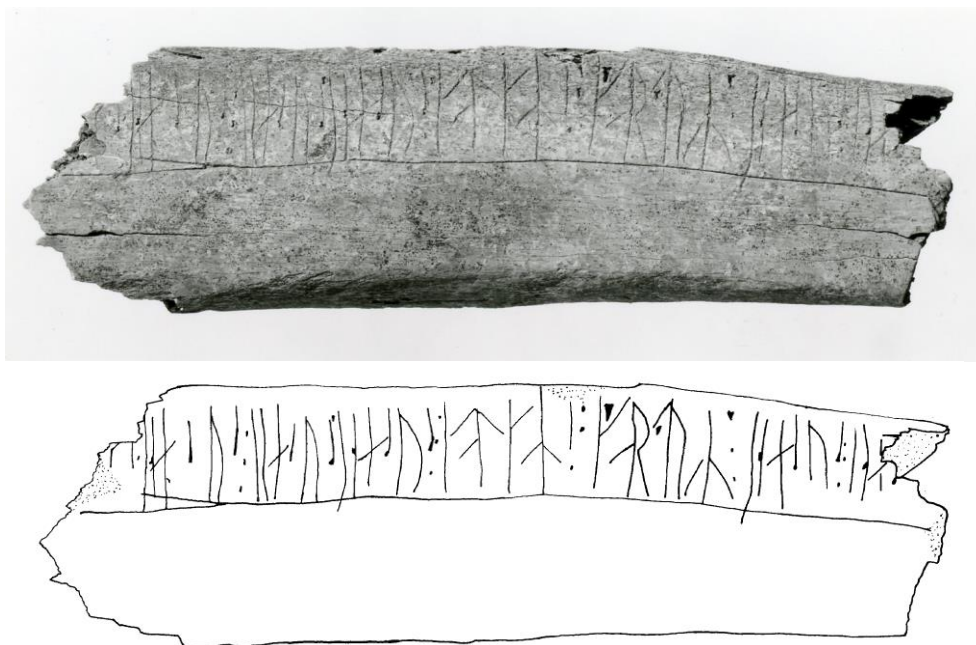

Fig. 2. Inskriften på sida B på runbenet Sl 9 kv. Guldet 15. Foto Gabriel Hildbrand. Renritning A. Hildebrand.

Inskrift sida B:

...ks · ieæsus : iieæsus : ieæsus : kâlkâns : gârður : ieæsus : ieæş...

5 10 15 20 25 30 35

...[Cru]x(?). Iēsus, Iēsus, Iēsus! Kalkans gârður. Iēsus, Iēs[us, Iēsus(?)]!

»...Cru(x?). Jesus, Jesus, Jesus! Kalkens ... Jesus, Jesus, [Jesus(?)]!»

Till läsningen: – Sida A: Inskriften är inte bevarad i sin helhet, men hur mycket som har gått förlorat är osäkert. Läsriktningen för kvistrunorna till vänster om det vänstra skiljetecknet på sida A är osäker. Vid vänstrad brottkanten finns rester av två bågformade streck snett nedåt höger samt basen en lodrät stav. Vid en läsriktning åt höger anger de två strecken runans plats i ätten. Det finns intet spår av ett tredje streck. Runan har haft teckenvärdet **u**, **n** eller **b**. Här har alltså inte stått **kuph** för ett *Guð h[ialp]* eller *h[ialpi]*. Uttrycket *Rād rūnar!* och *Rād þū rūnar!* är en allmänt hållen formel, som mig veterligen aldrig föregås av en namngiven person. Runföljden **-uph** utgör alltså inte en del av ett namn. Vid en läsriktning åt vänster blir runföljden **bpi** följt av någon av runorna i andra ätten, kanske **n**. Att det skulle stå för verbet *biðin* 'bedjen' eller 'bed' förutsätter en felristning och får stå som en gissning. Skiljetecken i form av tre punkter förekommer efter 4 **h** och 8 **p**, där den mellersta punkten står vid den senare runan till vänster om det övre snedstrecket. Dubbelskrivningen av **p**-runan (7 och 8 **p**) torde inte bero på att ristaren glömt att rista ett **u** efter 8 **p**, utan som

Jonas Nordby (muntl.) har påpekat, på att ristaren har förlorat sig i texten och ristat **p** i stället för **u**. Denna uppfattning stämmer överens med gängse runortografi och förekommer i fyra andra *Rād þū rūnar*-inskrifter från Sigtuna. Ristaren har visat sin förmåga att använda lönnrunor genom att använda olika former av kvistrunor för att beteckna **p**, **r** och **a**. – Sida B: Av 1 **k** på sida B återstår ett stycke av huvudstaven och av bistavens spets vid huvudstaven samt basen av huvudstaven. 2 **s** är en punktförsedd kortkvistruna liksom övriga **s**-runor i inskriften. I 25 **s** saknas punkten. Säkert spår av skiljetecken, en punkt, finnas efter 2 **s**, skiljetecken i form av tre punkter efter 8 **s**, en punkt efter 14 **s**, tre punkter efter 20 **s**, 25 **s**, 29 **r/y** och 35 **s**. De dubbelsidiga bistavarna i inskriftens **æ**-runor är distinkta. I 38 **æ** är större delen av högra bistaven borta i brottet. 26 **g** är stungen med ett kraftigt stick i vinkeln mellan huvudstav och bistav, likaså i **d** i bindrunan 28 **du**. Om runan 29 (**þ**) skall translitteras med **r** eller **y** kan endast tolkningen avgöra. I bindrunan 27 **ar** har **r** öppen form.

Inskriften uppvisar medeltida runformer, † för *e*, † för *æ*, † för *a* (i bindrunan **al**), † för *n* (i bindrunan **an**) † för *s* och **d** för *d* (i bindrunan **du**).

Före 3 i på sida B finns rester av ett ord, förmodligen av ordet [**kru**]ks, lat. *Crux*.

Thorgunn Snaedal undersökte inskriften 1982 och publicerade den i *Fornvännen* året efter. Hon väljer där att läsa inskriften på det som här har kallats sida B först. Enligt henne har en åkallan av Jesus, möjligen tilltalad som nattvardkalkens väktare, ristats in på benets ena sida. Därefter har ristaren vänt upp och ner på benet och med början från höger tillfogat en *Rād rūnar*-inskrift med kvistrunor.

Förutom SI 9 är fyra runinskrifter med formeln *Rād þū rūnar* kända från Sigtuna (SI 48, SI 74, SI 83 och SI 91). Alla fyra inskrifterna inleds med formeln. Detta talar för att också SI 9 börjar på samma sätt. Inskriften har i så fall inletts med kvistruninskriften läst från vänster, varefter ristaren vänt benet vågrätt och fortsatt inskriften från vänster på benets övre del. Inskriften står där på en nedre ramlinje. Runorna 1–2 **ks** på sida B utgör förmodligen slutet av ordet **kruks** 'kors' och är sannolikt en reminiscens av korstecknet utfört vid den muntliga ritualen, jfr revbenet SI 17. Runföljden **kalkans : gārduar (gārduy)** är svårtolkad. Eftersom flera av runorna är bindrunor, kan den upplösas på olika sätt men ger då ingen god tolkningsmöjlighet. Thorgunn Snædals förslag att läsa **kalkans** som »en genitiv singularis, bestämd form, av fornsvenskans *kalker*, *kalkar*, bägare, (nattvards)kalk» är tilltalande. I så fall rör det sig om en maskulin *i*-stam *kalker*, i genitiv *kalkar*, i bestämd form **kalkarins* > *kalkans*. Huruvida detta är fallet framgår inte klart av Snædals framställning. Runföljden **gārduar** eller **gārduy** är mer problematisk att komma till rätta med. Hon pekar på att medeltidslatinets *gardianus* i Sverige är belagt som benämning på en föreståndare för ett franciskankonvent (se *Glossarium till medeltidslatin i Sverige*, art. *Guardianus*; det återfinns t.ex. i *Klosterläsning*, utg. av E. Klemming 1878, s. 39). I cisterciensisk ritual för invigningen av en nattvardskalk förekommer i källor på kontinenten uttrycket *g(u)ardianus calicis*. Uttrycket hänger samman med förvandlingen av vinet och brödet till Jesus blod och kropp under nattvardsritualen, varför Kristus själv kunde kallas för kalkens väktare. Motsvarande ritual är dock inte känd från Norden (Brev till H. Gustavson 1982 från doc. Hilding Johansson, Mariestad). Eftersom **r**-runan under medeltiden kunde stå som tecken för *y* kan **gārduar** stå som »en onöjaktig återgivning av ordet *gardian*» enligt Snædal (s. 230). Det kan nämnas att det latinska ordet ibland återges med *gardiäkin*, *gardiäken*, *gardiäcke* m.m. i fornsvenskan, dvs. en felaktig härledning genom association med *diäkn* 'djäkné', vilket kan tala för en svårighet att återge det latinska *g(u)ardianus* i svenskan.

Runristade lösföremål från Sigtuna

Sl 9 Sigtuna, Kv. Guldet 15

Fig. 3. Runbenet Sl 9 från kv. Guldet 15, sida A. Foto Bengt A. Lundberg (SHM/KMB fd961520).

Fig. 4. Runbenet Sl 9 från kv. Guldet 15, sida B. Foto Bengt A. Lundberg (SHM/KMB fd961524).

Detta dokument ingår i en digital utgåva av runristade lösföremål från Sigtuna. Dessa publiceras fritt tillgängliga på Internet.

Texten är ännu preliminär och kan komma att revideras. Hittar du felaktigheter eller känner till källor som inte har utnyttjats är du välkommen att meddela författaren dessa på nedanstående e-postadress.

Författare: Helmer Gustavson
Kontakt: magnus.kallstrom@raa.se

Riksantikvarieämbetet
Box 1114, 621 22 Visby
Tel. 08-5191 8000, Fax 08-660 7284
www.raa.se